

in opozicijskim zgodovinopisjem. V tem smislu je bilo že v osemdesetih letih opaziti vrsto mitov, ki so se pozneje nevarno »vgnedili« v poljski historiografiji.

Posebno zanimiv je bil zadnji dan simpozija, ko je na okrogli mizi sodelovala večina udeležencev. Osnovne teze za diskusijo so pripravili J. Petersen (Zgodovinski inštitut za germanistiko v Rimu), G. Miccoli (Univerza v Trstu) in L. V. Ferraris. Zadnji dan simpozija in njegov zaključek je prinesel nekaj pomembnih in zanimivih sklepov. Udeleženci so si bili enotni v tem, da se razmerje med politiko, ideologijo in stroko (t.i. produkcija »mitov«) neizogibno kaže tako pri posameznih nacionalnih in državnih historiografijah kako pri posameznih zgodovinarjih. Ker zgodovinopisje ostaja eden osnovnih sestavnih delov politične kulture neke države ali naroda, ni slučaj, če se podobni simptomi vpliva ideologije in politike nanj kažejo na tako različnih mestih na tako podobne načine. Pri tem srečamo vrsto strategij, od omenjenih zgodovinskih mitov (npr. Avstrija kot prva žrtev nacizma), delnih interpretacij zgodovinskega konteksta (npr. italijanska (zgolj) rezistenca, ki omogoča »zmago« in prikrivanje množične podpore fašizmu), izenačevanje (!) pri vprašanju »kolektivne zgodovinske krivde« (nacizem=marksizem), do produkcije nacionalnih legend (npr. srbski ali drugi junaki, ki se za svojo državo borijo že vse od kosovske bitke), ki naj bi utemeljevale nacionalno superiornost neke etnije itd.

V zaključku je diskusija ponovno zašla v »Srednjo Evropo«. Vprašanje enega od udeležencev je bilo, kaj je od t.i. »Srednje Evrope« pravzaprav ostalo po izgonu Nemcev (iz nje) in poboju Židov (v njej)? Dr. Hanak je svoje videnje »Srednje Evrope« še enkrat predstavil kot alternativo. Na eni strani alternativo tako nostalgичnemu mitu, kakor realnosti »Srednje Evrope«, na drugi pa alternativo tako »balkanizaciji« kakor ponovnim imperializmom v tem prostoru. Vprašanja odnosa ideologija – politika – zgodovinopisje so se izostrila v vprašanje razlike oziroma meje med presojanjem, kaj je kolaboracija, disidenstvo in kaj upor. Kje so razločki (ki nedvomno so) in kdo in kako naj o njih presoja ...? Stroka, ki ostaja pomemben del politične kulture vsake dežele, vse prevečkrat odseva politični in ideološki vpliv, ki je potreben za mobilizacijo in operacionalizacijo ideoloških konceptov, ki sami sebi sicer ne zmorejo zagotoviti normalnega izhodišča, pa naj gre za »gotško teorijo o naselitve Hrvatov«, »skandinavski izbor Slovencev«, »venetologijo«, ali pretirani etnocentrizem v zgodovinopisju nekega naroda. (Eden od referentov je kot primer omenil »tisočletni slovaški boj« za »njihovo končno realizirano državnost«). Na drugi strani se (pravzaprav tudi v obrambo pred takimi koncepti) uveljavljajo pristopi, ki zgodovinopisju odrekajo vsako(!) družbeno, idejno ali politično funkcijo. Taki koncepti, ki največkrat pričakujejo, da se bo s sociološkimi vprašanji ukvarjala sociologija, političnimi politologija itd., po mojem mnenju, zahajajo v samozadostnost pripovedk, ki posamezniku in družbi razen lastne »originalnosti in zabavnosti« ne zmorejo povedati ničesar novega ali konstruktivnega. Pretirano neangažirano zgodovinopisje, ki bi bilo rešeno vsake družbene odgovornosti, smisla in smotra, bi bilo nesmiselno in bi zgolj potrjevalo bedasto tezo, kako se »iz zgodovine da naučiti le to, da se iz zgodovine ne da ničesar naučiti« ali v končni konsekvenci tisto, kako »se knjig tako ali tako ne izplača več brati, ampak samo še pisati« (stanje, ki pa je v umetnosti k sreči že postalo predmet zgodovine umetnosti).

Loredana Umek – Egon Pelikan

PRETEKLI ČAS – BODOČE ŽIVLJENJE

TRST 1954–1994

Trst, 26., 27. oktober 1994

Okrogle obletnice so bile, so in bodo vedno priložnost za različna proslavljanja, ki so se v primeru zgornjega naslova, torej ob 40. obletnici povratka Italije v Trst, nekako razdelila na državna in na občinska. Ko se je prah vojaške parade polegel in ko je zadnji odmev besed predsednika senata profesorja Scognamiglia odpihala burja, so v zapiskih in v spominih udeležencev znanstvenega simpozija na temo 40-letnice »Londonskega sporazuma« ostale zabeležene besede tržaškega župana Riccarda Illya, da je Trst predolgo živel od mitov in da bo po novem treba živeti tudi od lastnih rok. Simpozij, ki so se ga udeležila vidna imena italijanske sodobne in diplomatske zgodovine, je, tudi ob zapletenih slovensko-italijanskih odnosih, postal tribuna analitikov preteklih dogajanj, ki so z različnih zornih kotov in iz izkušenj različnih obrti (od mednarodnega prava do diplomatske zgodovine) obravnavali Londonski sporazum izpred štiridesetih let.

Kontinuiteto Pariške mirovne konference, Londonskega sporazuma, Osimskih in Rimskih dogovorov je zagovarjal profesor mednarodnega prava Conetti. Nejasnosti, ki jih je okrog teh

dogovorov redno sejala italijanska diplomacija, so bile stramentalne na več strani. Po njegovem moramo razloge za to načrtovano nejasnost v izražanju iskati v dveh smereh in sicer v notranje-političnih vzrokih ter v dvoletnosti do Jugoslovanske politike, ki naj bi se enkrat vendarle podrla in Italiji nudila možnost rekonkviste »izgubljenih« ozemelj. Gre seveda za vprašanja suverenosti nad ozemljem, ki ga je Italija izgubila po porazu v drugi svetovni vojni, torej ozemljem, ki je prej pripadalo Avstriji oz. teritorijem, ki je bil kompaktno naseljen s slovenskim prebivalstvom, in ki ga je Italija raznarodovala skoraj trideset let. Med vrsticami raznih referatov smo zasledili povdarjene tone vitimizma, češ da je bila italijanska politika vedno prisiljena sklepati sporazume, ki ji niso odgovarjali pod diktatom velikih sil. V ta namen so izkušeni diplomati v besedila vedno vstavljali klavzule, ki so povdarjale začasnost sprejetih obvez. Tako je že v Londonu (referat Pastorelli) Manlio Brosio relativiziral suverenost nudum justu in jo uporabljal le kot izsiljevalni element v bodočih kontroverzah z vzhodno sosedo. In v tem smislu je po nekaterih interpretacijah (Cammarata) celotna zgodba o Svobodnem tržaškem ozemlju izmišljena zgodba izgubljene suverenosti. Če bi revidirali Osimo, bi se kot hiša iz kart sesul Londonski memorandum in bi bila vprašljiva celo mirovna pogodba, v tistem delu kontestacije tretjim zaradi neizvajanja sporazuma samega.

Teze in antiteze o veljavnosti ali neveljavnosti vseh povojnih sporazumov so si sledile v bistvu skozi ves potek simpozija, ki je pa vseeno obdržal eminentno historični karakter, še posebno ob polemiki med Valdevitom in Pastorelijem. Slednji je lokalnemu zgodovinarju očital centripetalnost ter zagledanost v lokalno zgodovino, medtem ko mu je eden najbolj razgledanih zgodovinarjev tega obdobja G. Valdevit odgovarjal v smislu interakcije med lokalno in splošno zgodovino, ki sta se v Trstu srečevali predvsem od časa hladne vojen dalje. Cinizem Pastorellija se je v ostrih tonih srečeval z angažiranim obravnavanjem Valdevita, ki ni branil le izbor lastnega mesta, ampak je po virih iz Washingtona dokazoval, kako da je bila italijanska politika le privesek zunanjim strateškim izbiram velesil. Iz kontroverze, v katero so se z diskusijo oglašali še drugi udeleženci znanstvenega srečanja, smo lahko spoznali, kako težak čas je bil to, in tudi to, da je bila takratna jugoslovanska politika izredno aktivna in tudi uspešna.

O dobrih lastnostih Londonskega sporazuma v materiji zaščite manjšin je spregovoril profesor Capotorti, ki je naglasil, kako je Italija povsem pozabila na lastno manjšino v Istri, medtem ko je Jugoslavija z Osimom znižala odličen standard zaščite Slovencev v Italiji. Ob diskusiji so nekateri ugotovili, da slednji še danes ne premorejo neke sistematične globalne zaščite in da so s tem kršene človekove pravice, ki so vedno osnova za kolektivne pravice neke skupine. Osnova za realiziranje globalne zaščite bi lahko bil med drugim prav pozabljeni in z Osimom izbrisani Posebni statut Londonskega sporazuma, ki je to materijo obdelal skorajda idealno. O tem je spregovoril tudi profesor Pirjevca, ki je svoj prispevek obogatil z izsledki iz ruskih arhivov. Omenil je leto 1948 ter traumatični razkol na slovenski levici, ki je pustil globoke posledice na narodnem telesu.

O dogodkih po Londonskem memorandumu je spregovoril profesor Ferraris, ki je italijanski znanosti in politiki očital, da nista znala razumeti in izkoristiti krize, ki je rasla v Jugoslaviji. Diplomaciji je očital, da je prehitro in prepoceni priznala Slovenijo, da je teren povsem prepustila Nemcem, da se Italija povezuje s Srbijo kot drugo najmočnejšo lokalno silo v tem geostrateškem prostoru, kar sicer ni moralno, je pa raalnopolično.

Novinarski pogled na dogodke je predstavil Piccolov kolumnist Rumiz, ki je sledil alarmističnim tonom Ferrarisa v smislu, da je celotno dogajanje na slovensko-italijanski meji iz lokalne perspektive dešifrirano kot zelo dramatično, medtem ko so referenti iz drugih krajev Italije na stvari gledali bolj umirjeno. Kljub temu ne gre prezreti Rumizov apel, naj se prizadeti skušajo izogniti detoniranju destabilizacijskih momentov v Istri, ki postaja vse večji sod smodnika, tudi zaradi vključevanja mehanizmov psihološke mobilizacije, kateri smo priča prav v zadnjih časih.

O istrskih beguncih je spregovoril Spazzali, ki je retoriki, ki smo jo pri tem vprašanju navajeni slišati, preferiral govornico števil in zatrdil, da se je iz Istre v desetletju 1945–1954 izselilo dve tretjini prebivalstva. Pozoren poslušalec bi v tonih tega referata lahko zasledil polemičnost do Pirjevca, čeprav ne smemo mešati vzrokov in posledic nekih dejanj od leta 1941 dalje. Vsak paralelizem je v teh primerih neproduktiven in dejstvo je, da je Italija leta 1941 napadla suvereno državo in s tem prekršila mednarodno veljavno Rapalsko pogodbo. Pariška mirovna konferenca je naslednji mednarodni akt, ki je zmagovalcem dal ozemlja, o katerih so nekateri mislili špekulativno.

Zelo posrečeno je bilo pričevanje Diega De Castra, ki so ga zaradi bolehnosti predstavili kar v video tehniki. Doajen tržaških preučevalcev povojne zgodovine je poleg mnogih zanimivih stvari omenil dejstvo, da so v Trstu zgodovino vedno pojmovali kot skladišče orožja za trenutno in efemerne politične obračune, ki mestu niso prinesli ničesar dobrega. Trst naj opusti tone svete vojne, ki jih v zadnjih časih spodbujajo v interakciji med Rimom in tem pristaniščem. De Castro svetuje Tržčanom, naj ujamejo zadnji vlak v Evropo, kajti naslednji vozi le še na Balkan.

Pesimističen je bil tudi Sergio Romano, diplomat in kolumnist turinske La Stampa, ki je Tržčane ozmerjal z srednjeveškimi municipalisti, ki niso razumeli poslanstva Osima pri prodiranju italijanskega kapitala na Balkan. Romano je v svojih izvajanjih pozval Slovence in Hrvate, naj več

sodelujejo in naj ne zavirajo procesa italijanskega interesa v Podonavju. V teh terminih je spregovoril tudi profesor Agnelli, ki se je zavzemal za to, da na tem teritoriju prevzemata iniciativo le dve regionalni sili in sicer Srbija in Italija. Če se je Pašić dobro razumel s Sforzo in Velebit z De Castrom, potem bi se moral z ministrom Martinom tudi nekdo dobro razumeti v dobrobit obeh držav. Botteri in Cecovini sta temu pritrčila, medtem ko je profesor Bianchini iz Bologne kritiziral taka stališča in uperil svojo kritiko v nekonsistentno italijansko politiko, ki improvizira na vprašanih, ki so zelo resna in dolgoročna. Označil je kompleks superiornosti določenih struktur kot novo angažiranje v napačni smeri. Sredstva se dajejo v napačne roke, misleč, da se do politike srednje strateške sile pride brez programiranja in brez sodelovanja gospodarstva in politike v širšem smislu.

V teh tonih, ki so z ene strani reflektirali željo nekaterih krogov, da bi Trst, kot že večkrat, postal odskočna deska novih avantur na Balkanu, z druge pa umirjali interese, ki so se že večkrat pokazali kot nerealni, se je ta dobri simpozij ob 40. letnici Londonskega sporazuma tudi zaključil. Zaželim si lahko le to, da bi akti s tega znanstvenega srečanja čimprej izšli in tako popestrili dogovarjanja različnih komisij, ki se srečujejo še v senci osimskega gradu.

Boris. M. Gombač

OBVESTILA

OBVESTILA O IZHAJANJU ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

1. Navodila avtorjem glede pisanja člankov in razprav za *Zgodovinski časopis* smo objavili v "Obvestilih" v ZČ 4/1993, str. 616 in ponovno prosimo, da jih avtorji upoštevajo. Ponavljamo zlasti zahtevo, naj bodo tudi računalniški zapisi besedila iztisnjeni z večjimi črkami (11 ali 12) in z obveznimi dvojnimi razmaki med vrsticami, kar naj velja tudi za opombe na koncu besedila. Avtorji naj ne delijo besed, ker s tem le otežujejo urejanje besedila v uredništvu in tiskarni.

K opozorilu glede težav pri izplačevanju avtorskih honorarjev (prim. omenjena "Obvestila") lahko dodamo razveseljivo sporočilo, da je naš glavni financer - Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS - odstopil od svojega restriktivnega stališča; tako smo za letnik 1994 avtorske honorarje lahko normalno izplačevali.

2. Naročnina za ZČ 49/1995 (skupaj z društveno članarino) znaša za zaposlene člane 2700 SIT, za upokojence in nezaposlene 2000 SIT, za študente in dijake pa zgolj 1350 SIT; naročnina za zavode je 3900 SIT za vse štiri načrtovane zvezke letnika.

3. Hkrati s tem zvezkom ZČ izhaja kot 13. zvezek *Zbirke Zgodovinskega časopisa* razprava iz ZČ 2/1994 in sicer Miha Kosi, *Templarji na Slovenskem. Prispevek k reševanju nekaterih vprašanj srednjeveške zgodovine Prekmurja, Bele krajine in Ljubljane*. Drobnoprodajna cena brošure je 480 SIT, veljajo pa vsi običajni članski popusti.

4. Za prvi zvezek novega 49. letnika *Zgodovinskega časopisa* so v tiskarni že postavljene naslednje razprave: Gerhard Waldherr - Sledovi krščanstva v antiki v provinci Drugi Reciji, Reinhard Härtel - Uporaba računalnika v medievistiki, Ignacij Voje - Odnos fevdalnih rodbin na Kranjskem do reformacije, Boris Golec - Trgovski promet na širšem območju Višnje gore do konca 18. stoletja v luči deželskosodnih in mestnih mitnic, Janez Kramar - Epidemije v Slovenski Istri, William Hamish Fraser - Nacionalnost in identiteta na Škotskem. V uredništvu pričakujemo izid tega zvezka do konca marca in nato redno izhajanje naslednjih števil v trimesečnih intervalih.

5. V uredništvu in upravi ZČ za pomlad 1995 načrtujemo izdajo ponatisov dveh starejših zvezkov ZČ in sicer 3-4/1975 in 3/1977. Pripravljamo pa tudi 14. zvezek *Zbirke ZČ* z razpravo Sama Kristena iz prejšnjega zvezka naše revije.

Janez Stergar